

Roland Barthes, un autor influent a Catalunya

El grup d'escriptors que van dominar el panorama intel·lectual francès després del Maig del 68 van tenir una influència global que també va arribar a Catalunya. Eren brillants, provocadors, lúcids, seductors, i Roland Barthes en va ser el representant més destacat

◆◆◆◆◆ Pere Antoni Pons

Durant els anys 60 i 70 del segle passat, el panorama cultural francès va estar ocupat per una colla d'intel·lectuals que, durant dècades, influïrien d'una manera determinant en els discursos culturals de l'Europa occidental i dels EUA. En els textos d'aquests autors es barrejaven, d'una manera més o menys militant, la cultura i la política, que tenien una paleta d'interessos desacomplexadament variada –des de l'alta cultura fins a la cultura de masses, per dir-ho en termes ja antiquats– i que abordaven l'escriptura i el pensament amb les eines de diversos gèneres.

Entre els noms més destacats d'aquella heterogènia tropa d'escriptors, crítics, filòsofs i historiadors de la cultura hi havia Roland Barthes, Michel Foucault, Pierre Bourdieu, Jacques Derrida, Philip Sollers, Julia Kristeva... Són noms que, posats l'un al costat de l'altre, poden generar confusió a causa de les diferències entre les seves obres i teories, que van de l'estructuralisme al postestructuralisme i la postmodernitat. Tots ells tenen en comú, però, el fet d'haver incidit en el rumb de la cultura occidental durant l'últim terç del segle XX. El seu influx també s'ha fet notar en la cultura catalana, en especial entre els autors de la generació dels 70, coetanis de la seva eclosió i de l'època del seu màxim esplendor.

La traducció per primer cop al català de *Mitologies* (1957), un dels títols centrals del professor, assagista, crític i semiòleg Roland Barthes, potser la figura més brillant d'aquella constel·lació, és un bon pretext per recordar l'impacte que tingueren sobre alguns autors catalans, com condicionaren les seves aventures experimentals i la seva voluntat d'incidència en la realitat sociopolítica del tardofranquisme.

El crític literari Àlex Broch, un dels màxims especialistes en literatura catalana contemporània, contextualitza l'assumpte. "A principis dels 70 nosaltres vivíem la crisi del realisme històric. Fins aleshores la ideologia havia dominat en la literatura, però en aquell moment va haver-hi un canvi, provocat en part per la descoberta dels formalistes russos i dels estructuralistes francesos". Broch sintetitza la seva formació com un "encreuament entre la crítica formalista i estructuralista i la crítica sociològica, en la línia de György Lukács". Tot i que Barthes no va ser determinant per a ell, reconeix que també va contribuir "al procés de reflexió" que el "va portar a revaloritzar la forma en l'anàlisi de la literatura i a aplicar una racionalització en la lectura dels textos, sense deixar de tenir en compte, en el meu cas, el missatge polític". En termes més generals, Broch explica que "la crisi del realisme i la redescoberta de la forma van fer que, en poesia,

01
EL SEMIÒLEG
ROLAND
BARTHES
EL 1970, QUAN
TENIA 55
ANYS.
WIKIPEDIA

02
L'ESCRITOR
FRANCÈS A
PUNT
D'OFERIR UNA
DE LES SEVES
CONFERÈNCIES
MULTITUDI-
NÀRIES.
WIKIPEDIA

es recuperessin poetes en els quals la subjectivitat havia estat més central que el concepte ideològic (Brossa, Palau i Fabre), mentre que, en el camp de la novel·la, la influència es va notar en l'experimentació amb les formes narratives, com ara *Assaig d'aproximació a Falles folles fetes foc*, d'Amadeu Fabregat, i *L'adolellescent de sal*, de Biel Mesquida".

Per al poeta, assagista i comissari artístic Vicenç Altaió, la influència d'aquells autors també s'ha d'emmarcar en el context de principis dels 70: "Aquí estàvem vivint l'inici de la revolució poètica i per a nosaltres –els que després creàrem Tarotdequinze i Eczema– no hi havia cap diferència entre la revolució política i la revolució cultural". Altaió apunta que en els discursos sorgits després del Maig del 68 va tenir un pes significatiu l'Escola de Frankfurt, de la qual ell destaca Herbert Marcuse, "que juntava la pulsio de l'instint eròtic i la idea de cultura de masses plural a través d'una revisió del marxisme i la psicoanàlisi".

Dins d'aquell bulliciós brou de cultiu format per tota mena de discursos crítics, de provatures, de re-

**"GRÀCIES A BARTHES
VAM ENTENDRE QUE ES
TRACTAVA DE MIRAR-HO
O LLEGIR-HO TOT"**

a
llegim

48-49

- La vida de l'excels Samuel Johnson
- Ressenya d'"El ministeri de la felicitat suprema", d'Arundhati Roy

50-51

- Anagrama recupera 'L'arpa d'herba', una de les millors novel·les de Truman Capote
- 'El desgel', de Lize Spit

Tour, bistec, joguina, Citroën

JAUME CLARET

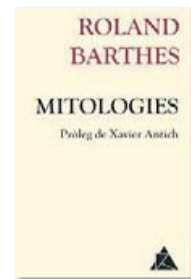
Després de reconstruir exitosament l'atemptat contra el líder nazi Reinhard Heydrich a Praga el 1942, Laurent

Binet feia arrencar la seva segona novel·la amb la mort accidental del crític i assagista francès Roland Barthes (1915-1980). A mig camí entre el vodevil i el misteri, *La setena funció del llenguatge* (Edicions de 1984, 2016) repassava la constel·lació de filòsofs i semiòtics que poblaven les universitats i els cercles intel·lectuals a banda i banda de l'Atlàntic des de 1968. La tria no podia ser més encertada, ja que en la figura de Roland Barthes s'entrecruaven moltes de les biografies, teories i disciplines, objecte de la sàtira d'aquest exitós escriptor francès.

Com assenyala Xavier Antich al pròleg de *Mitologies*, "Barthes era el més heterodox, inclassificable", i, en aquest sentit, aquest llibre és l'evidència d'aquest caràcter frontissa tant de la seva persona com sobretot de la seva obra. A partir de la "lectura i el desxiframent de la cultura contemporània" basteix cinquanta-tres microassaigs que analitzen la pròpia quotidianitat amb una mirada a mig camí entre l'etnografia i l'antropologia. Publicats primer mensualment entre 1954 i 1956, ja el 1957 van aparèixer aplegats en un volum constantment reeditat, citat i admirat. S'agraeix, per tant, disposar avui d'una versió en la nostra llengua –amb traducció de Cristina Mora– dins d'una col·lecció que aposta per acostar el lector català a assagistes rellevants.

Els nostres mites

La novetat més destacada de *Mitologies* resideix en els objectes d'estudi triats. Superat l'impacte inicial, l'originalitat de la tria i de la mirada el convertiren en un clàssic de la crítica cultural, capaç d'obrir camins avui encara transitats. De sob-

MITOLOGIES
ROLAND BARTHES
ÀTIC DELS LLIBRES
TRADUCCIÓ DE
CRISTINA MORA
PRÒLEG DE XAVIER
ANTICH
350 PÀG./18,50 €

te algú s'acostava al Tour de França, al bistec amb patates, a les joguines infantils o al darrer model de Citroën amb un aparell crític capaç de revelar lectures insospitades per l'observador i/o usuari habitual d'aquests símbols de la cultura de masses. O, dit a la seva manera, de *signes*. Perquè Roland Barthes no parla del fenomen concret sinó del seu significat social, de la seva simbologia, dels seus trets més mítics.

En primer lloc s'hi exposava com, al marge del nostre nivell de desenvolupament, la humanitat necessita mites per viure, per organitzar-se, per explicar i per explicar-se a si mateixa. Alguns exemples de Barthes potser han envellit o ens resulten massa locals o llunyans, però la majoria mantenen la seva vigència o podrien ser actualitzats amb un petit esforç (de l'iPhone a les sèries de televisió, de les xarxes socials als no-llocs com els aeroports). Rere l'objecte més simple, quan esdevé massiu s'hi amaga quelcom de definidor de la societat que l'entronitza.

En segon lloc i més enllà de l'acumulació d'exemples, Roland Barthes cerca una definició del mite contemporani, no exempta de crítica. Per a l'autor, els mites dominants en la contemporaneïtat francesa del moment sorgeixen i expressen un punt de vista petit-burgès caracteritzat per la mediocritat ("la guerra contra la intel·ligència es fa en nom del sentit comú") i les aparences ("la llibertat a la vitrina, a títol decoratiu, però l'ordre a casa seva, a títol constitutiu"). En aquest sentit, la figura del mitòleg esdevé cabdal, ja que necessita pertànyer o conèixer des de dins per després separar-se d'aquesta mateixa societat i analitzar críticament el mite, el símbol, el fenomen. És des d'aquesta terra de ningú que l'anàlisi aporta valor i coneixement i, alhora i paradoxalment, s'arrisca a modificar el signe amb el seu desvetllament. ♦♦

plantejaments de convencions, de rebuig de veritats assumides i de renúncies a qualsevol temptativa de creativitat unívoca, Altaió diu que Barthes va ser essencial perquè "ens va ensenyar que tot es llegeix i que en cada lectura –d'un llibre, d'una fotografia...– hi ha el *punctum* que et desplaça i t'allunya del discurs oficial". Esmenta dos títols: *Fragments d'un discurs amorós* i *La càmera lúcida*. "Aquest últim va ser fonamental, perquè aleshores el cinema i la fotografia ocupaven cada cop més una centralitat en la cultura i, gràcies al llibre de Barthes, vam entendre que es tractava de mirar-ho i llegir-ho tot. Això va fer que passéssim d'interessar-nos per la narrativa psicològica del cinema nord-americà a interessar-nos per la fotografia de memòria i d'assaig".

Un tèoric fonamental

Per a Pere Gimferrer la figura crucial és el lingüista i teòric literari rus Roman Jakobson, sense el qual no es pot entendre Barthes. Segons Gimferrer, "Barthes va adaptar l'estructuralisme i el formalisme rus al món llatí d'una manera brillant i seductora, però la seva obra té menys rigor i menys profunditat que la de Jakobson. Una altra diferència entre els dos és que Barthes era més escriptor, és a dir, tenia més voluntat de fer una crítica literària estilísticament enlluernadora, mentre que Jakobson, d'idees

més profundes, va ser sempre més acadèmic". L'autor de *L'espai desert* recorda que la influència de Barthes als 70 va ser molt notable. Ell va "parlar-ne una mica" amb els companys *novíssims* mentre que, de Jakobson, en va "parlar molt amb Ferrater".

Les pàgines inicials de la novel·la de debut de Biel Mesquida, *L'adolescent de sal* (1975), ja delaten com de cabdal va ser la influència d'aquells autors francesos en l'autor mallorquí. A la primera pàgina hi ha una cita de Barthes i, a la segona, una de Kristeva. Diu Mesquida que "Foucault, Lacan, Sollers, Pleyne... eren com els gurus de l'època. I el meu guru de gurus era Barthes". De l'autor d'*El grau zero de l'escriptura* destaca que li va ensenyar que plaer i coneixement van de la mà en termes literaris i intel·lectuals. "Una de les meves bíbliques –recorda Mesquida– era *Le plaisir du texte*, en què Barthes parla del plaer, una paraula recurrent en ell, com a gust, joia i felicitat". Justament una altra paraula recurrent en l'obra de Barthes és *text*. "Per a Barthes i els seus companys, el text és una cosa màgica, polifònica, lliurepensadora, una màquina que xucla tots els llenguatges i alhora els travessa. En aquest sentit –conclou Mesquida– m'inclucen una visió antiromàntica de la literatura, i m'ensenyaren que els textos no s'escriuen amb inspiració sinó fent-hi molt feina, amb atenció i precisió". ♦♦

